

kedves professzora, **Pákel József** írta: "*Fiacskám, maga is vegye át a physica és a számtan tanítását. A physicában új elmélet járja, amit a püspök úr nem tanít!*" Másrészt pedig elődjének szemléltető eszközei nem voltak. Körmöczi tehát Kolozsváron hozzáfogott a Göttingában tanultak értelmében a természettudományi, illetve a fizikai szertárnak a megszervezéséhez. Erre jó alkalom mutatkozott annak a révén, hogy Bécsben élt a nagyon jó barátja, **Augusztinovics Pál**, és az ő segítségével hozzáfogott ezeknek az eszközöknek az elkészíttetéséhez, beszerzéséhez, anyagi alapok összegyűjtéséhez. Ezzel kapcsolatban írja Augusztinovics Pál, hogy: "*Erdélyben ezt sok helyt másutt is helyt állhatsz physicaideiddal, azaz kísérleti eszközeiddel.*"

A szertárnak a befogadására Körmöczi, aki 1802 és 1812 között az Unitárius Kollégiumnak az igazgatója volt, az új épületben, a kollégium új épületében gondoskodott arról, hogy megfelelő helyiség álljon rendelkezésére a fizikai szertár részére. Ezzel kapcsolatban az egyházi főgondnok azt írja: "*Consistoriumi végzés vagy on arról, hogy a physicában experimentumok is produkáltassanak az ifjaknak, és evvég bizonyos alkalmas helyet kell destinálni.*" Ilyenformán tehát az új épületben, az Unitárius Kollégiumnak az új épületében helyet biztosítottak a **Physicum Museum** számára.

(Dr. Csetri Elek, történész)

Szerkesztői megjegyzések: Körmöczi János 1762-ben született Kissáronson (Eperjes vármegye), Kolozsváron halt meg 1836. december 14-én.

Az Unitárius Kollégium természettudományi kéziratai között szerepel: *De phisica*. Körmöczi János, a későbbi tanár és püspök gondos kézírása tanuló korából, 1790-ből. 501 lap (Ms. 685) [Benczédi Pál: *A volt kolozsvári Unitárius Kollégium kézirattára* in: Kelemen Lajos emlékkönyv, 41. oldal]

A cikk Andreea Ghiță és Imecs Márton *A Brassai Líceum fizika szertára* című filmje szövegének részlete alapján készült.

A szöveget lejegyezte és jegyzetekkel ellátta **Kovács Zoltán**.

Évfordulók 1995-ben

325 éve halt meg Glauber Johann Rudolph (1604—1670) Karlsstadtban született német gyógyszerész, alkimista és technológus, aki élete jelentős részét Hollandiában töltötte, és Amsterdamban alapított laboratóriumot. Nem végzett egyetemet, tudását autodidakta módon szerezte. 1651-ben visszatért Németországba, ahol laboratóriumot rendezett be és főleg technológiai problémákkal foglalkozott. Előállította a sósavat, a salétromsavat, több sót — pl. a Glauber-sót (Na_2SO_4), etil-kloridot, antimón- és

arzenkloridot, klóretánt. Vizsgálta a fa száraz desztillációját, az acetont, az akroleint, a sztrichnint, a borkósavat és az üvegfestési eljárásokat. Valószínű, hogy higanymérgezésben szenvedett. Gyakorlati tevékenysége mellett számos könyvet is írt, amelyeknek nagy részét Hollandiában adta ki.

300 éve született Fisher Dániel (1695—1746). Késmárkon született és Wittenbergben folytatott orvosi tanulmányokat. Hazatérve Késmárkon lett orvos. Számos új gyógyszert fedezett fel. 1742-ben jelent meg a tokaji föld vizsgálatairól szóló tanulmánya, amelynek bevezetőjében szembefordult az arisztotelészi elmefogalommal, de ugyanakkor kritikával illette a paracelsusi elméletet is.

250 éve született Cruikshank William (1745—1800). Angol orvos, az anatómia tanára Londonban, azonkívül az angol tűzéréség kémikusa és a Royal Society tagja. A Volta-féle galvánoszlop helyett egy másik készüléket szerkesztett. Az elektrolízist alkalmazva észrevette, hogy a fémek a katódon a "savak" az anódon válnak ki (magát az elektrolízist még alig ismerték).

250 éve született Gahn Johann Gottlieb (1745—1818). Svéd kémikus, különösen a mineralógiai kémiát művelte, ezért róla nevezték el később a zink-aluminát tartalmú ásványt "gahnit"-nak. 1774-ben felfedezte a mangánt. 1769-ben megállapította, hogy az emberi és állati csontok foszfort is tartalmaznak kalcium-foszfát formájában (ezt száz évvel a foszfor felfedezése után).

250 éve született VOLTA ALESSANDRO (1745—1827) olasz fizikus, az elektromosság egyik első kutatója. 1793-ban felállította a fémek aktivitási sorát (Volta-féle aktivitási sor). 1800-ban felfedezte a róla elnevezett Volta-féle galvánelemet (az első egyenáramforrás), tanulmányozta a légköri elektromosságot. Tiszteletére az elektromos feszültség mértékegységét "volt"-nak nevezték el.

200 éve született PAYEN ANSELME (1795—1871), francia kémikus, eleinte cukorgyári igazgató Vaugirardban, ahol felismerte a csontszén színtelenítő hatását. 1842-től a párizsi École des Arts Métiersben az ipari kémia tanára. Számos kémia ipari, élelmiszeripari és technológiai tanulmány szerzője.

200 éve született ROSE HEINRICH (1795—1864), német kémikus; a kémia és a gyógyszerészet tanára a berlini egyetemen. Különösen az analitika területén fejtett ki kiváló munkásságot, olyannyira, hogy őt kell tekinteni a századeleji analitikai kémia megteremtőjének. Ő alkalmazta először a kénhidrogént a fémek egymástól való elválasztására. Előállította az antimón-pentakloridot, 1821-ben tiszta titán-dioxidot állított elő és 1844-ben felfedezte a niobiumot.

200 éve született RUNGE FRIEDLIEB FERDINAND (1795—1867), Breslauban a kémia tanára és az oranienburgi vegyi gyár igazgatója. Munkássága: a kőszénkátránykutatás és technológiai kihasználása; az anilin, kinolin, fenol és timol elkülönítése kőszénkátrányból; az atropin és koffein első előállítása, a papírkromatográfia megalapítója.

200 éve halt meg MARTINOVICS IGNÁC (1755—1795). Pesten született, ferencesrendi szerzetesként elvégezte a pesti egyetemet és már itt is elsősorban a matematika és kémia érdekelte. 1783—1791 között Lembergben volt fizikaprofesszor, ahol a fizikát és kémiát együttesen tanította. Újszerű kísérleteket végzett: pl. az égést és robbanást tanulmányozta, a durranó-arany sajátságait vizsgálta, de kísérletei alapján téves következtetésekre jutott: nem fogadta el Lavoisier égésmélettét, hanem a flogiszton elmélettel magyarázta eredményeit. Számos nézeteltérése volt kollégáival, ezért megvált a katedrától, és hazatért. Egy ideig a császári udvari kémikus címet viselte, de gyakorlatilag már nem művelte a kémiát. Teljes energiáját az ateizmus terjesztésére és a tragikus végű jakobinus összeesküvésre fordította, amelynek következményeként halálra ítélték és lefejezték.

175 éve született CHANCOURTOIS de ALEXANDRE - EMILE BEGUYEN (1820—1886), francia geológus. 1862-1863-ban elrendezte az addig ismert 61 elemet nem a tulajdonságaik szerinti sorrendbe, hanem atomtömegeik növekvő sorrendjébe egy henger körüli spirálon, és bemutatta a Párizsi Akadémián.

175 éve született LAMY CLAUDE AUGUSTE (1820—1878), francia kémikus. 1862-ben izolálta az 1861-ben felfedezett talliumot és megtalálta annak zöld spektrumvonalát.

175 éve született LOSCHMUDT JOHANN JOSEPH (1820—1895), osztrák fizikus. A molekuláris fizika területén végzett kutatásokat. 1865-ben megállapította az atomsugarak nagyságát és az 1 cm^3 normál állapotú gázban található molekulák számát (Loschmidt-féle szám). Ezt a kutatást tőle függetlenül Avogadro fejlesztette tovább.

150 éve született FLEISCHER ANTAL (1845—1877). Kecskeméten született és Kolozsváron halt meg. A bécsi egyetemen gyógyszerészeti tanfolyamot végzett, majd a budapesti Tanintézetben dolgozott és gyógyszerészdoktori oklevelet szerzett. 1872-ben kinevezték a kolozsvári egyetemen újonnan felállított kémiai tanszék tanárává. Bonnban Kekulé mellett dolgozott. Foglalkozott a sobránci hideg sós-kénes ásványvíz elemzésével, a felpermangánsavas-kálium (KMnO_4) szerves anyagokra gyakorolt hatásával, a ditiociánsav kettős sóival stb.

150 éve halt meg DANIELL JOHN FREDERIC (1790—1845). A Royal Society tagja, a londoni Kings College kémia tanára, majd titkára volt. Munkássága: 1835-ben feltalálta az úgynevezett Daniell-elemet; higrométer és 8 m-nél magasabb vízzel töltött pontos barométer feltalálása; meteorológiai kutatások. 1840-ben, az elektrolízis jelenségeinek tanulmányozásakor a sók dualisztikus elméletével szemben, azok lényegében helyes összetételét hirdette.

125 éve született PERRIN JEAN (1870—1942), francia fizika és kémia tanár, a Sorbonne kémia professzora. Munkássága: kolloidkémiai tanulmányok, a Brown-féle mozgás és a röntgensugarak ionizáló hatásának vizsgálata. 1908-ban új módszerrel határozta meg az Avogadro-féle állandót: a szuszpendált mátrix-részecskék ülepedéséből számította ki, amelyért 1926-ban fizikai Nobel-díjat kapott. A Párizsi Tudományos Kutatóközpont megalapítója.

125 éve született POPE WILLIAM JACKSON (1870—1939), angol kémikus, aki 1890-ben Armstrong asszisztense lett, és befolyására kristallográfiai tanulmányokat folytatott. Később a manchesteri Municipal School of Technology kémia professzora, majd a Cambridge-i egyetem kémia tanszékén dolgozott. Sok kiemelkedő eredménnyel gazdagította a kémiát, különösen a sztereokémia és a molekuláris aszimmetria területén. Bevezette a kámforszulfonsavak használatát a külsőleg kompenzált bázisok felbontására és sikeresen valósította meg a nitrogén, kén, ón és szelén külsőleg kompenzáltvegyületeinek optikai antipódokra történő felbontását. Peachey-vel és Gibsonnal együtt elsőként állítottak elő szerves platina és arany vegyületeket.

125 éve született SCHEITZ PÁL (1870—1912). Marosvásárhelyen született, Münchenben vegyészeti tanulmányokat folytatott és Budapesten halt meg. A doktorátust a kolozsvári egyetemen szerezte meg. Ilosvay mellett tanársegéd, majd adjunktus lett. A lakmusz festőanyagait kutatta. Analitikai téren a kék színű molibdénoxidokkal, a szelén és tellur elválasztásával foglalkozott.

125 éve halt meg BOLLEY ALEXANDER POMPEJUS (1812—1870), német kémikus. Természettudományi tanulmányait Heidelbergben végezte. Aaruban a kémia tanára, majd a zürichi politechnikumon az ipari kémia tanára volt. Megállapította a "francia vízkeménységi fok"-ot (1 liter vízben 1 cg CaCO_3 -tal egyenértékű Ca- és Mg-sók). A festőanyagok tanulmányozásával is foglalkozott és e téren első szaktekintélynek számított.

Horváth Gabriella

Marosvásárhely